

בס"ד

פרשת וישב

עם ביאור

אחד תרגום

ברצותו לאחד את תרגום אונקלוס ופשוטו של מקרא

על פי אמרם ז"ל (ברכות ח.), אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי
לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום
ואפילו (במדבר לב, ג) עטרות ודיבון
שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו

ושתי צנתרות זהב ממנו יהיו

ודיבון

עטרות

בו נעטר לראשנו את דברי התרגום נדובב בו שפתי ישנים גם חדשים
כפשוטו, בו מבאר פשטות הפסוק, גדולי הדורות זי"ע ושליט"א שדנו
להבין על מה אדניו הטבעו. והוסיפו בו נופך ופרפראות לחכמה.

מנאי

הקטן יהודה

בלאאמו"ר הגה"ח ר' מרדכי גנוט שליט"א

שנת המשלים תרגום, שתיים פרשה לפ"ג

~ ~ עטרות ~ ~

עכ"ל. כלומר שלא היתה להם מחשבה שהם ימליכו עליהם את יוסף, אלא כונתם לשלול את זאת, שלא ישתחוו אליו בכל צורה שהיא. אך עדיין לא ביארו את חילוק הלשון בתרגום. וכ' האוה"ח הק' וז"ל כי יש בפירוש החלום ב' דרכים, הא' מלכות ממש, והב' ממשלה, והנה המלכות היא בגדר ספק בפתרון, אם יש מציאות שהם ימליכו עליהם את יוסף [וכמש"כ הרמב"ן], אבל הממשלה [שימשול עליהם בחזקה, זהו] בגדר מוחלט, לזה השיבוהו על ספק מלכות ועל החלט ממשלה, כנגד מלכות אמרו המלוך המסתפק אתה למלוך אפילו בגדר ספק. וכנגד החלט ממשלה אמרו האם את חושב שתמשול בנו. ולזה תרגם אונקלוס במלכות "את מדמי" ובממשלה "את סביר", עכ"ל.

יג לכה ואשלחך ת"א אתא ואשלחניך. כי יש הליכה שהיא למקום רחוק ויש הנה הנקרא ביאה. וזו קריאת לכו נרננה היינו בואו אלי ונרננה יחדיו. וזה גם נמצא בלשון חז"ל "הלכו להם" היינו שהלכו אצל עצמם כלומר עזבו את המקום וכל אחד נשאר עם עצמו.

כו מה בצע ת"א מה ממון נתהני לנא. כתב רש"י מה ממון, כתרגומו. לכאו' כוונתו ש'בצע' הוא כינוי לממון, וכן מצאנו בפר' יתרו שונאי בצע וברמב"ן שם בשם המכילתא אפי' ממון של עצמם, [ונציין לפירוש הרא"ש [פרשתן] ו'כיסינו' מל' כיס, את 'דמו' מל' דמים, כלומר נכניס את המעות בכיסנו]. אך כד נדייק בלשון אונקלוס נראה שהוסיף בלשונו 'מה ממון נתהני לנא' ולכאו' כוונתו לפרש 'בצע' כמו 'הנאת או רווח ממון', ולא כינוי לממון גרידא.

ועל דרך זו השניה כתבו שאר המפרשים (הרשב"ם (שמות יח, כא) כ' "שוחד וגזל קרוי בצע בכל מקום" ומכריח מפסוקים, ספורנו, כלי יקר ועוד) פירשו 'בצע' דהיינו תועלת וריוח והניית ממון וסייעתא לדבריהם מפסוקים רבים וכל' הכלי יקר "בכל מקום שנזכר במקרא לשון בצע מדבר בהנאת ממון".

ומקופיא נראה שנחלקו בפירוש תיבת 'בצע'. אך זה אינו, כי א"כ יצטרכו אלו לבאר פסוקי וראיות אלו וכו' ואפש"ל שרש הדבר כך הוא: בצע הוא מלשון

לז ב והוא נער את בני בלהה ת"א והוא מרבי עם בני בלהה. כתב הרמב"ן "ואונקלוס תרגם והוא נער והוא מרבי עם בני בלהה יאמר כי מיום היותו נער הוא עמהם הם גדלוהו כאב והם ישרתוהו, גם נכון הוא", וצ"ע מנין לו שבני בלהה גדלוהו ושרתוהו ולמה לא נאמר כפשוטו שהוא גדל יחד עמם ובלהה [שפחת רחל] גדלתו.

ג בן זקנים ת"א בר חכים. "ואונקלוס תרגם: בר חכים הוא ליה, כל מה שלמד משם ועבר מסר לו", רש"י. וכתב הרמב"ן "ואונקלוס שאמר "בר חכים" ירצה לומר שהיה בן דעת וחכם בעיני אביו וטעמו כטעם זקנים ותרגם בילד זקונים בר סבתין כי לא אמר הכתוב בכאן "כי בן זקונים היה" אבל אמר "הוא לו" שהיה כן בעיניו וזאת כונתם באמרם (ב"ר פד ח) כל מה שלמד משם ועבר מסר לו לומר שמסר לו חכמות וסתרי תורה ומצאו משכיל ובעל סוד בהם כאלו היה זקן ורב ימים", עכ"ל.

ובספה"ק אגרא דכלה מפרש לפי פשוטו ע"פ אמרם ז"ל בקידושין (לב:) אין זקן אלא זה קנה חכמה וא"כ משמע ליה לאונקלוס זקנים מל' חכמה ותיבת "הוא לו" מתפרש כדברי רש"י שמסר לו את כל מה שלמד כלומר היה חכם בשביל יעקב להעביר לו את תורתו ולא היה אוהבו בשל חכמתו גרידא. ור' דיבון.

ד ולא יכלו ת"א ולא צבן. פי' לא רצו. כי בודאי שיכלו אם היו רוצים, אבל מכיון שלא רצו כדי שלא להיות אחד בפה ואחד בלב כתב שלא יכלו.

ח המלך תמלך עלינו אם משל תמשל בנו ת"א המלכו את מדמי לממלך עלנא או שולטן את סביר למשלט בנא. בפסוק יש ב' חילוקי לשונות א. 'מלכות' ו'ממשלה' ב. 'עלינו' ו'בנו'. ג. הוסיף עליהם אונקלוס חילוק נוסף, 'את מדמי' ו'את סביר'. וכתב אבן עזרא "אנחנו נשימך מלך?! או אתה תמשול עלינו בחזקה" עכ"ל. תירץ בזה את ב' החילוקים בפסוק. הרמב"ן חולק עליו וז"ל, "פירש רבי אברהם [אב"ע] וכו' ויותר נכון דעת אונקלוס, התהיה מלך עלינו או שלטון מושל בנו, כי לשניהם אדם משתחוה, לא תהיה עלינו לא מלך ולא מושל,

חיתוך וחלוקה כמו בציעת הפת, שלח ידו ויבצענו, והוא רעהו של הפ'צע (בחילוף פ' בב') וחבר להם השרש בזע בארמית הוא של קריעה ובקיעה.

והנה כל הנהנה חלק מדבר שלם, בוצעו ולוקח ממנו חלק בשבילו, אבל תלוי איך משיגים אותו. כשמדבר בסתם, היינו הנאת ממון ואף ממון כשר וזה שפרש"י מה בצע, מה ממון. כלומר איזה הנאת ממון וכת"א ות"י. וכשמדבר בלוקחי שוחד וכדו' אף הם בוצעי בצע.

עוד נראה לומר בעומק יתר, כי כל ממון כשר המגיע ביושר הנה הוא תמורת דבר מה, ואינו נקרא הנאת ממון אלא רוח או תשלום ותמורה, ואילו השגת ממון שאינו ביושר, כלומר שהפעולה עצמה אינה שוה את המחיר, כי אין המעשה ההוא ישר, א"כ נקרא ה"מרוויח" אוהב בצע, כלומר את הממון בשביל הממון ללא תועלת טובה מכך. וזה עומק המכוון ברמב"ן "ששונאים אפילו ממון של עצמם" כי ודאי אין מן הראוי לקחת לשופטים לוקחי שוחד מוצהרים וכדו', ועל כך אין הקב"ה צריך להזהיר, אלא אף כאלה שמעורב בעבודתם אהבת הממון, חוץ מהרווח על פעולתם, אף הם לא יינקו מן הפניות הדקות מן הדקות, ולכן ברמה של שופטים ודיינים ישראלים נחשב אף הנאה זו לתאוות בצע.

יד ויתנכלו אליו ת"א וחשיבו עלוהי. כתב רש"י "אתו. כמו אתו, עמו, כלומר אליו", עכ"ל¹. ופירש הרא"ם (כמובא בשפ"ח) "כיון שמצאנו אותנו שהוא כמו אתנו, אם כן אותו נמי כמו אתו, ואתו היינו עמו, ועמו כלומר אליו, פירש התרגום של אליו עמו, כדפירש"י בפרשת חיי שרה (לעיל כד, ז), אם כן הוה כאילו נאמר אליו". וז"ל רש"י שם כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור, מפורשים בלשון על, ותרגום שלהם (רצונו שדרך התרגום להשתמש [ב]למ"ד במקום בעבור וק"ל - הערה במקור, י.ג.), עלי, עלוהי, עליהון, שאין נופל אצל דיבור לשון לי, ולו, ולהם, אלא אלי, אליו, אליהם.

כד ויקחחו ת"א ונסבוהי. בשונה משאר מקומות שמתרגם לשון קיחה על בני אדם אדבריה, דבריה וכדו' ("כי לא שייך לשון קיחה על בני אדם", שפ"ח בראשית ב, טו ור' דיבון לעיל לז, ו), כאן תרגם ונסבוהי כי אכן נטלוהו ולקחוהו בעל כרחו כחפץ.

כה וישבו ת"א ואסחרו. לא שאסחרו הוא תרגום של ישיבה אלא של היקף עיגול ודרכם היה לישיב בעגולה [וזהו לשון 'הסיבה' בכל מקום כי היו יושבים בעגולה כמו 'היה יורד במסיבה'].

כז ושמעו אחיו ת"א וקבילו מנה אחוהי. וישמעו. וקבילו מניה, וכל שמיעה שהיא קבלת דברים, כגון זה, וכגון וישמע יעקב אל אביו, נעשה ונשמע מתורגם נקבל, וכל שהוא שמיעת האוזן, כגון וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן, ורבקה שומעת, וישמע ישראל, שמעתי את תלונות, כולן מתורגם ושמעו, ושמעת, ושמע, שמיע קדמי, רש"י ועי' מש"כ בפר' חיי.

ל רב טבחים ת"א רב קטליא. נחלקו רש"י והרמב"ן בפירוש תיבת 'טבחים' דלרש"י היינו מל' טבוח טבח, לשון שחיטה. אך הרמב"ן כתב "אבל יותר קרוב דעת אונקלוס בעבור היות בית הסהר בביתו ומצינו טביחה להריגת האנשים (ישעיהו יד כא) הכינו לבניו מטבח טבחת ולא חמלת (איכה ב כא) וראיה לדבר הכתוב בדניאל (ב יד) לאריון רב טבחים די מלכא די נפק לקטלא לחכימי בבל". ובשפ"ח כתב בשם הרב גור אריה שהכרחו של רש"י ממה שריחם עליו ה' בכמה ניסין איך יתנהו אל אדם אכזרי הממונה על ההריגות.

יד ותתעלף ת"א ואתקנת. מל' קישוט ותיקון וכ"כ רש"י בשה"ש (ה, יד) מעולפת ספירים, לשון קישוט ותיקון ותרגומו ואיתקנת, עכ"ל. אבל כאן מאן רש"י לפרש כן, כי לפי פשוטו של מקרא' משמע שאכן כסתה פניה כדאיתא בסמוך. אך עי' ברמב"ן שמאריך דאדרבה דרך היוצאת חוץ לגלות פניה רק לשים איזה שבכה קלה, ולפי"ד לא היה כיסויה אלא

בדיהרנפארט שנת תג"ן אשר בסוף הספר ממש הביא מעשה ממקובל גדול פלא והפלא. ומכלל הדברים נראה שרש"י כתב פירושו ע"פ הסוד ויש בדבריו רזין עילאין ולכן התענה תרי"ג תעניות ומשה רבינו ע"ה אמר לו אשריך וכו'. והמקובל הוא החסיד מהר"ר נחמן בר שמואל ז"ל שהפליא לעשות והלך על קבר רש"י ז"ל ועשה סיגופים והפסקות עד שגילו לו סוד מ"ש רש"י ויתנכלו אותו עמו כלומר אליו סודות עליונות ע"ש באריכות". לא נגענו כאן איפה, כי אם בפשוטם של דברים כפי המבואר במפרשי הפשט.

¹ מקובל לנו מרבתינו כי לשון רש"י זה הוא אמון מופלא ומכוסה ומוצנע וטמונים וגנוזים בו רזין דאורייתא, הלא בספרתם (ר' שם הגדולים להחיד"א מערכת גדולים אות ש [לה]: וז"ל "ושמעתי מפה קדוש רב מופלג שקבל מרבו דרש"י התענה תרי"ג תעניות קודם שכתב פירוש התורה. והיה אומר ר"ת נכדו מה שפירש אדוני זקני הש"ס אף אני אעשה זאת. אבל פירוש המקרא לית בחילי כי לא אוכל עשוהו. ועתה ראיתי בספר מאמר העתים להרמ"ע שנדפס

ענין של התקשטות כדי שאדרבה יתנו עיניה בה ואולי זהו כוונת התרגום וזה אינו סותר הכתוב דמעולפת ספירים כלומר עטופה בספירים ועי' אב"ע שכתב "והמפרש כי כסתה פניה במיני צבעונין והביא ראיה מביתו הבל הוא. כי אין מביאין רא"י מן השוטים. גם נכון הוא מה שדרשו רז"ל שהיתה צנועה בבית חמיה", אמנם להנ"ל יתכן שהוא הוא כוונת התרגום ודו"ק.

יח ופתילך ת"א ושושיפך. רש"י מביא את התרגום ומפרש השמלה שאתה מתכסה בה וכתב הרמב"ן "ואיננו נכון שיתן שמלתו וילך ערום ממנה ואיך תקרא השמלה פתיל ואיך יאמר הכתוב (בפסוק כה) "והפתילים" בלשון רבים ואם תאמר כי על שם פתילי הציצית תקרא השמלה פתיל חלילה שיקיים יהודה מצות ציצית ויזלזל בו לתת אותו בזמה ואולי היה בידו סודר קטן אשר יעטוף בו קצת הראש לפעמים ויקרא פתיל בעבור שהוא קצר כפתיל והוא תרגום שושיפא ולא תמצא לאונקלוס בכל שמלה שבתורה שיתרגם אותה שושיפא אבל לשון כסות ומלבוש תרגום בכלם מלבד ופרשו השמלה (דברים כב יז) שאומר בו ויפרשון שושיפא לפי שהוא הסודר הידוע בתלמוד (כתובות י) שיודעו בו הבתולים וכן תרגם יונתן בן עוזיאל (ישעיהו ג כב) המעטפות "שושיפא" שהם סודרים קטנים יעטפו בהם הראש ויפרשו אותם הנכבדים על המגבעות והפארים אשר על ראשם וזה המנהג עודנו היום בארצות המזרח" ומפרש שם עוד פירוש שהביא לה פתילים שעליהם צורת חותמתו של יהודה.

כא לא היתה בזה קדשה ת"א לית הכא מקדשתא. תרגם תיבת "זה" כמו "כאן", וכמו שכ' הרד"ק להלן (לז יז) נסעו מזה – מהמקום הזה.

אך יל"ע ששינה מפשוטו ומתרגום יונתן לא הות הכא מטעיתא, והעלים תיבת "היתה", וכ' מעט צרי' ששינה מלשון עבר ללשון הווה, ולפי פשוטו עדיין צ"ע מדוע שינה, ו'פרשגן' הביא מ'חליפות שמלות' שאונקלוס תרגם לפי התשובה הנכונה לשאלה. חירה שאל 'איה הקדשה' ? והתשובה 'היא איננה כאן' ! עכתו"ד.

פירוש זה רחוק בעיני עני כמוני, שהרי הכתוב אומר שהם אכן כן ענו: לא היתה בזה קדשה ? ! ובהכרח שזה חלק התשובה ה"נכונה" ! ואונקלוס שהשמיט תיבה זו, בהכרח שהשמיטה זו נצרכת להבנה

השלמה של התשובה "לא היתה בזה קדשה", ואם כבר בתשובה הנכונה לשאלת חירה עסקינן, מן הצורך לבאר מדוע אכן סיפרו האנשים פרק בהסטורית המקום שמעולם לא היתה בזה קדשה ולא השיבו על השאלה היכן הקדשה ?.

ונלענ"ד, שזה פשוט שדרך הקדשות ו/או הזונות להפקיר עצמם במקום בהם הם סבורות שיהיו דורשים ל"סחורתם", אנשי המקום רצו לשלול מכל וכל את עצם השאלה והחיזור אחרי הקדשה שלדברי חירה היתה שם ואמרו לא היתה בזה קדשה, מעולם לא הפיעה כאן שום קדשה, ואם תאמר שזה מצד המקרה שלא הגיעה לשם קדשה, על כן בא אונקלוס לבאר לית הכא מקדשתא כי כוונתם לצד כי אין במקום זה מי שיצרוך סחורה זו, ולכן לא היתה כאן מאז ומעולם.

כי צדקה ממני מת' זכאה, מני מעדיא. וכפרש"י והכריחם ממה שלא היה בזה מעשה צדקות לומר על זה 'צדקה ממני' וכתב הרמב"ן שאפשר לפרש גם כפשוטו כי צדקה בזה מיהודה שהוא עיכב את שילה ממנה. ולא מל' צדקות אלא צדק.

ולולי דברי הראשונים כמלאכים היה אפש"ל שיהודה נתכוין לעצם הדבר שלא רצתה להכלימו אף במחיר ההשלכה לכבשן האש ולזה אמר צדקה ממני היא צדקת ממני כי על כן שלא נתתיה וגו' עשתה מה שעשתה ואפילו שהיא צודקת... עכ"ז לא מכלימתני ובודאי שהיא צדקת יותר ממני (ועי' באוה"ח הק' שמפרש כע"ז).

לט ה בית המצרי מת' בית מצראה. בדרך כלל מתרגם כהאי גוונא אנשי דביתא וכדו' אבל כאן כפשוטו כי היתה הברכה בבית, בחפצים, ברכוש.

יא לעשות מלאכתו מת' למבדק בכתבי חושבניא. וכתבו המפרשים (פי' יונתן על ת"י, אגרא דכלה ועוד) שהיות שהוא לא היה עושה עבודת כפיים אלא שהיה האיש על הבית על כרחך שמלאכתו היתה לבדוק כתבי חושבניא.

יב החוצה מת' לשוקא. פירש היין הטוב, לא רק מביתו החוצה, אלא נס עד השוק, משום הרחק מהעבירה, וכתב ב'אור התרגום' שהוא מדויק מהכתוב עצמו, כי כל תיבה שהטיל בה הכתוב ה' בסופה הטיל לה אונקלוס ל' או ב' בתחילתה, וא"כ

'חוצה' הכונה 'לחוך' 'החוצה' הכוונה 'אל החוך של החוך' ועל כרחך הכונה לשוק, ודפח"ח.

כא ויט אליו חסד מת' ונגד ליה חסדא. 'נטיה' מתפרשת בדרך כלל 'סטיה' כמו (לעיל לח, טז) ויט אליה ת"א וסטא, ובבמדבר (כב) ל' נטיה הרבה מתרגם סטיא וכדו'. כאן מפרש מלשון המשכה ויציקה שלא יצויר שום יציקה רק בהטית הכלי ממנו יוצקים וכמו (לעיל כד, יד) הטי נא כדך ואשתה. ודברה תורה בלשון בני אדם לסבר את האוזן כאילו יש להקב"ה במקומו "מכילן דרחמי" [כלים של רחמים] וכשנוטה ה' כביכול את חנו "כי הוא מקור החן" (אוה"ח הק') אזי מושך ויוצק עליו חסדו.

כב הוא היה עושה ת"א על מימרה הוה מתעביד. רש"י כתב: כתרגומו. ע"י לעיל עטרות פסוק יא. כתב האוה"ח הק' וז"ל "תרגום פי' על מימריה. ולדבריו למה לא ידבר הכתוב צחות ויאמר בפירוש על פיו היו עושים. ואולי שנתכוין הכתוב בשנותו את טעמו להודיע גם כן שהגם שהיה הוא המנהיג לא היה מתנהג בשררה ומונע עצמו מתשמיש דבר אשר היו עושים שם האסורים אלא ידו כיד כולן שוה, וזה יגיד מזג טבעו כי טוב הוא ומצא חן ושכל טוב בעיני ה' ואדם".

כג אין שר בית הסהר רואה את כל מאומה בידו ת"א לית רב בית אסירי חזי ית כל סורחן בידיה. בפשוטו צ"ע ששינה משמעות הכתוב והיה יכול שפיר לתרגם חזי ית כל מדעם שזה תרגום של מאומה (עפעס) וכדלהלן (מ, טו).

וכע"ז תרגם יהונתן, אלא שכתב כן כמו נתינת טעם למה לא היה צריך לעקוב אחריו מאומה כי לא ראה שום חטא ולפי"ז שיעור הכתוב אין שר בית הסהר, כי אין אורה את כל מאומה, וקצ"ע ר' דיבון.

מ ב זועפים ת"א נסיסין. ר' עטרות לעיל פר' ויצא וכן ברש"י כאן פירש להדיא **עצבים**, כמו סר וזעף (מלכים-א כ, ד.), זעף ה' אשא (מיכה ז, ט.), עכ"ל

אך בגמ' ע"ז (ד.) אי' מאן דאית ליה סיסיא ברחמיה מסיק ליה? פרש"י סיסיא, זעם ומביא ראיה מן והנם זועפים ת"א נסיסין ולכאו' צ"ע.

ויש ליישב ע"פ הכתוב באיוב (ו, ב) לו שקל ישקל כעשי והותי וגו'. כתב המצודו"ד **"היא היא כי בעבור שברון הרוח יכעס האדם בעצמו"**, ופשוט.

י כפרחת ת"א כד אפרחת. כתב רש"י, דומה לפורחת, נדמה לי כאילו היא פורחת ולפי דבריו כתב הר"א מזרחי "והתרגום שתרגם כד אפרחת, תרגם הענין ולא המילות, והראיה שתרגם פרכת בינוני אפרחת שהוא פועל עבר".

אך הרמב"ן כתב "ואינו נכון שאם היה מדבר כמדמה מפני שהם דברי חלום, היה אומר והנה כגפן לפני ובגפן כשלשה שריגים והכ"ף הזו אינה בחלום שר האופים ולא בחלום פרעה ולמה ידמה בזה יותר מכל האחרים? אבל יאמר בכולם והנה, והוא, הדמיון: שטעמו "כאילו" אבל פירוש והיא כפורחת עלתה נצה שראה בחלומו הגפן כי מיד שפורחת עלתה נצה" וכו' ולפי"ד שפיר תרגם אונקלוס כד אפרחת כמו מיד שפרחה.

שם והוא כפרחת עלתה ניצה. והיא כד אפרחת אפקת לולבין ואפיקת נץ. פרש"י, עד כאן תרגום של פרכת כלומר מוציאה את הפרחים. וכל' הרמב"ן "כי לא יבוא לשון עלתה בנץ כי איננו עולה" ולפי"ז פיסוק הכתוב הוא כך: והוא כפורחת עלתה, ניצה. וצ"ב ליישבו לפי טעמי המקרא שטעם פרכת בפשטא (תריץ פשטין) ועלתה ניצה בזקף [המשרת ל]קטן.

יג ישא פרעה ת"א ידבריןך פרעה. לאפוקי מכל המפרשים שפירשו מל' מנין והעד בסמוך לו וישא וגו' בתוך עבדיו.

ולהלן מתרגם ודכר שהוא לשון זכרון וכן תרגם כאן יונתן יעול קדם פרעה דוכרנך. ושמא ט"ס נפל לסנינו וצ"ל ידכריןך תחת ידבריןך.

שם על כנך ת"א על שמושך. מתרגם הענין ותרגום המילה היא 'בסיסך' כמו את הכיור ואת כנו ות"א וית בסיסה.

יט בעוד שלשת ימים ת"א בסוף תלתא יומין. לא אתי לאפוקי מפירש האב"ע שהכוונה לתוך ג' ימים וכמו 'עוד זה מדבר' (איוב ג) וכדו' שפירשו עדיין זה מדבר, כי אינו אמת לפרש שבסוף ג' ימים היינו שיעברו ג' ימים ורק ביום הרביעי ישא פרעה את ראשו כי בהדיא כתיב ויהי ביום השלישי וגו', ועל כרחך ש'עוד' זה פירושו עדיין בתוך ג' הימים, ועל כרחך מה דנקט אונקלוס, 'בסוף' תלתא יומין היינו שיהיה זמן שחרורו בסוף ג' ימים בדיוק נמרץ, כלומר פרעה יזכר בהם ביום השלישי אבל בדיוק

בסוף ג' הימים יחזור שר המשקים לתפקידו, ונכתוב כן בעז"ה ריש פרשת מקץ.

כ יום הולדת ת"א יומא בית ולדא דפרעה. הוסיף 'בית' כדרכו על כל ענין מושלם ולא פעולה מסוימת, כמו 'ולמקוה המים - בית כנישות מיא'², כמו"כ כאן, אין 'הולדת' שם פעולה וכפרש"י אלא ה'התילדות' הוא הנקרא בתרגום 'בית ולדא' וראיה קצת ממש"כ ה'תשבי' (ע' ב"ד) "אין מקום מושב הדיינים נקרא בית דין אלא קיבוץ הדיינים נקראים

כן, ופירושו כמו בית ישראל ואת בית יהודה (ירמיה לא, ל) בלשון אשכנז [הוי"ז] גיזינד", עכ"ל. הרי שאין במשמעות בית מוכרחות לבית ממש וה"ה לכאן, ואולי על דרך קרובה יותר לתשבי אפש"ל שהחגיגה היתה לכל המיילדות והמסייעות להם ולכל משרתי הלידה ושפיר נקרא שמחת 'בית ולדא' אך לפי"ז אינו יום לידתו של פרעה היתה אלא יום מיוחד לחגוג ל'בית ולדא' כמו שהיה להאא"ה בקהילת הקודש יום מיוחד לחברי הח"ק, לחברי ביקור חולים וכדו'.

~ ~ דיבון ~ ~

למקום, טפי מינה כתב בריש דבריו בלשון החלט ולא ויתכן].

ובספה"ק דברי יחזקאל להגה"ק משניווא זי"ע מפרש כי בני הצדיקים הנולדים לעת זקנותם הם גדולים במעלה ובקדושה מחמת קדושת אביהם וממילא גם השגתם... ועל כן הביא רש"י את ב' הפירושים א. שנולד לעת זקנותו. וגם בר חכים כפי' אונקלוס ודפח"ח.

ד ולא יכלו ת"א ולא צבן. פעם אחת נגנב בבית הרה"ק מקאצק חפץ יקר והצטערו הסובבים הרבה, עד שנענה מי מהמקורבים "בודאי שזה יגנב, הרי הכל פרוץ כאן ואין השגחה והבית מלא ארחי פרחי וכו' וכו'. ויזדעק ה'שרף' וישאג מה זאת אומרת אפשר לגנוב הלא בתורה כתוב לא תגנוב !!! ... לימים סיפר זאת הרה"ק האמרי אמת מגור שהיה אז ילד רך בשנים ונוכח באותה שאגת ארי והוסיף כי מאז כמו נעמדה חומה בינו לבין כל חפץ אחר שאינה שלו...

כיוצא בדבר שמעתי אומרים שפעם הוצרך הגר"ח קייניבסקי שליט"א לצאת מביה"כ לאחר תפילת

ג בן זקנים ת"א בר חכים. ובפר' קדושים (ויקרא יט, לב) עה"כ מפני שיבה תקום והדרת פני זקן פירש רש"י 'שיבה' יכול זקן אשמאי ת"ל זקן אין זקן אלא וכו' אבל אונקלוס ת"א מפני דסבר באוריתא תקום ותהדר אפי סבא, ולכאור' מתרגם זקן כפשוטו, אבל זה אינו, מדמתרגם ברישא דקרא מפני דסבר באוריתא ועי' ברמב"ן (שם) שכ' "והוא השנוי בגמרא במסכת קדושין (לב) תלמוד לומר זקן אין זקן אלא חכם שנאמר (במדבר יא טז) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ורבי יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא שקנה חכמה שנאמר (משלי ח כב) ה' קנני ראשית דרכו והנה לדברי שניהם אין המצוה אלא בחכם ואונקלוס אמר מן קדם דסבר באוריתא תקום ותהדר אפי סבא ומשמעות דבריו שגם הוא סובר כן".

העולה מכל זה, שלאונקלוס, 'זקן' פירושו 'זה קנה' חכמה, וגם כאן בן זקנים ת"א בר חכים.

[ושם ברמב"ן מביא חולק על רש"י ומפרש לפי מאי דקיי"ל להלכה שיש חיוב הידור אפילו בזקן אשמאי ומסיים בה "ויתכן שהוא דעת אונקלוס", ולפי"ז אכן זקן הוא כפשוטו, אם כי אין הכרח ממקום

² ולבי לא כן ידמה ממה שתרגם אונקלוס "בית כנישות מיא" "בית ולדא דפרעה" ועוד "בית דין" "בית ישראל" "בית אהרן" וכמש"כ התשבי הנ"ל, ועוד "בית הקברות", "בית גרנות" שהוא "מכנשתא דבי דרו" שהם על פני השדה.

ומה שהביא מרש"י ורשב"ם וכדו' זה בודאי אמת כי לעתים יעשו את בית הבר תחת קורת גג ואז אכן יש לו פותחת ודלתיים ובריה, וה"ה שהיה יכול לומר "בית-בית-הבר", אבל זהו מביא לידי גיחוך ואריכות יתר על כן סגי ב"בית הבר" בלחוד.

² וגם מכאן תשובה לדברי האומרים ש'בית הבר' היינו הבית בו מייצרים שָמֶן, ומביאים ראיה מפירוש רש"י (בבא מציעא קיז: ד"ה בית הבר, "בית לעצור זיתים", וכן פרשב"ם (בבא בתרא סז: ד"ה המוכר את בית הבר, "בית שהבר בו ואותו בית לתשמיש בד לבדו עשו"י. וכן משתמע ממסכת טהרות (פרק י משנה א) "הנועל בית הבר מפני הברדין והיו לשם כלים טמאין מדרס" ושם (משנה ב) "יוצאים חוץ לפתח בית הבר ופונים לאחורי הגדר", עכ"ל.

ערבית אבל ארע מזלו שמתפלל אחד האריך בתפלתו הרבה והרי ידוע שאין לעבור לפני המתפלל. מקורבו שהמתין בחוץ עד בוש נכנס וראה את המצב, נענה לר' חיים נו תן קפיצה... ענה לו ר' חיים מה אעשה שיש פה קיר...

ח המלך תמלך עלינו אם משל תמשל בנו ת"א המלכו את מדמי לממלך עלנא או שולטן את סביר למשלט בנא. "נראה לי, דהוקשה לתרגום ב' קושיות. א] הן אמת לדברי רש"י שמפרש ויוסיפו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דבריו, על דבתם רעה שהיה מביא לאביהם, יתכן פירוש: 'על חלומותיו' כלומר על מה שספר להם את החלומות. אבל לפי פשיטות, משמעות לשון הכתוב הוא שאחיו שנאו אותו 'על דבריו' על שספר להם יוסף החלומות ו'על חלומותיו' פירושו כפשוטו על שחלם לו חלום כזה, ומה חטא יוסף בזה שחלם לו חלום כזה. ב] ועוד הוקשה לתרגום, איך פתרו החולם לטובה הא כל החלומות הולכין אחר הפה (ברכות נה:) ולמה פתרו לטובה באמרם המלך תמלך עלינו. אבל הנה איתא (שם) רוב החלומות הם אחר הרהורי ליבא, וא"כ שפיר שנאו אותו דחשבו שהרהר בלבו למלך עליהם ולכך חלם לו, וא"כ שפיר שנאו אותו על חלומותיו.

והנה ב' קושיות הנ"ל הוקשה לתרגום, לכך מתרץ באמרו שכך אמרו בני יעקב: המלכו את מדמי למימלך עלנא, כלומר בודאי הרהרת למלך עלינו וחלם לך כך, וא"כ אין להתיירא מחלום כזה, כי חלום כזה אין לו פתרון, כי לא יגיד עתידות כלל כי אם כאשר יחלום בפתע פתאום בלא הרהור הקודם. והנה בדברי אונקלוס מתורץ ב' קושיות הנ"ל. ('נחמד ונעים' הנקרא גם 'יסוד העבודה' מהרה"ק ר' ברוך מקאסוב זי"ע)

יג לכה ואשלחך ת"א אתא ואשלחניך. את זו דרש הגאון ר' מאיר שפירא זצ"ל מאי דכתיב לכו בנים שמעו לי אם ילכו איך ישמעו? ותירץ שכשהולכים הבנים מבית אולפנא שלהם ומשאם ומתנם והליכותם כיאה וכיאות לתמידי ישיבה ולא רק בין כתלי בית המדרש, אז יקנו בנפשם את יראת השמים כדבעי...

כה וישבו ת"א ואסחרו. הגה"ק רצ"א מדינוב זי"ע בספה"ק אגרא דכלה מדייק מכאן דיוק נפלא, כי כתיב וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעלים

באה וגו' ומנין ידעו שאכן מאת ה' היתה זאת למכרו לישמעלים, אלא מכיון שישבו בעגולה א"כ מאיזה צד שלא תבוא הארחה איך יראו כולם בעת ובעונה אחת? ועל כרחך שנשאו עיניהם כולם כאחד וחלק מהם אף סובבו ראשם כדי לראות, זה היה להם הסימן שאכן יש למכרו להם, ודפח"ח.

וב'אור התרגום' כתב שבא אונקלוס לבאר למה היתה התורה צריכה להדגיש כלל שישבו, כלום היה חסר אם היה נאמר רק זאת שאכלו לחם, אלא שרצתה התורה לומר שהתיישבו לאכול כדרך בני חורין ולא היה לבם נוקפם על מעשם כלל ועיקר וזה שתרגם אונקלוס ואסתחרו, היינו שישבו בהסיבה ובנחת.

כא לא היתה בזה קדשה ת"א לית הכא מקדשתא. רעיון נפלא כתב הרצ"א מדינוב זי"ע בספרו אגרא דכלה, שהנה כל דיבור שאדם מדבר הוא מסובב משמים שאכן ידבר כך, ואשר אזניים לו ועיניו בראשו יוכל לראות ולהתבונן מכל דיבור גדלות נפלאות ה' מסבב כל הסיבות. גם כאן נתגלגל בפיהם לומר לא היתה בזה מקדשא, [כי אכן בפתח עיניים ובפרשת דרכים זהו היה המקום שהיו נמצאות שם זונות בדרך כלל], והם לא אמרו שלא היתה כאן מקדשא כלל, לא היה בזה מקדשא כי בין יהודה לתמר לא היה שום ענין של היפך הקדושה וכולו קודש לה', וזה שתרגם לית הכא מקדשא, ודפח"ח [א.ה. כנראה בא לתרץ למה השמיט אונקלוס תיבת 'היתה', אך לפי ביאורו, אונקלוס רצה להדגיש זאת שכאן לא היה שום ענין של זנות].

יא לעשות מלאכתו ת"א למבדק בכתבי חושבניא. רבו ספרי הדרש לפרש דברי אונקלוס אלו כמין חומר ונציין זעיר פה:

א] הרר"ב מפשיסחא זי"ע פירש כי יוסף הצדיק עבד כל ימיו לזכות למעלת הקדושה ושמירת הברית, אך עדיין לא האמין בעצמו כי אכן נשתרשה בו מדה זו, רק עתה שהקרה ה' לפניו כלבתא זו שהתגרתה בו תמיד באופן נורא, אז ראה שאכן זכה והגיע למדרגתו הנעלית. וזה הכוונה לעשות מלאכתו לגמור המלאכה שעבד עליה כל ימיו.

ועל דרך זה נוראות חזיתי בספר שיצא מחדש מכתבי יד קודש של מרנא החת"ס זי"ע שמקשה על הא דאיתא בגמ' שיוסף נכנס אכן לשכב עמה רק

שדמות דיורנו של אביו וכו' איך יתכן לומר כן על יוסף צדיקא וגם שלפי"ז נחלקו תנאי מן הקצה אל הקצה אם נכנס לעשות מלאכתו ממש או היפך זה, ומתרץ שאכן יוסף הצדיק לגדול קדושתו הרמה ידע בנפשו שאין לו שום שייכות ושמץ גשמיות לשום ענין חטא כלל ורצה לבדוק עצמו על דרך דאי' בגמ' דמיין באפאי כי קאקי חיוורי... וזה שאמר לעשות מלאכתו למבדק בכתבי חושבניא, עכתודה"ק.

[ב] בספה"ק אגרא דכלה מפרש כי בודאי היתה ליוסף מלחמה עזה שלא להרהר אפי' באשת פוטיפר וכתבו הפוסקים כי הנמצא במקומות המטונפים שא"א להרהר בהם בד"ת אזי יעשה את חשבונותיו. בית פוטיפר היה מסתמא מלא גילולי ע"ז, נצרך איפה יוסף להרהר בכתבי חושבניא.

[ג] בדרושים אשר לי כתבתי בעניי, על פי הגמ' (שבת מט:) דאמרינן התם של"ט מלאכות שבת הם כנגד ל"ט פעמים שמוזכר מלאכה בתורה ובעי שם רב יוסף אם פסוק זה "ויבא הביתה לעשות מלאכתו" ממנינא הוא או לא? אמר ליה אביי ולייתי ספר תורה ולימני ומה הספק?! השיב לו רב יוסף כי קא מספקא לי משום דכתיב (שמות לו, ז) והמלאכה היתה דים ממנינא הוא, כלומר אם הפסוק 'והמלאכה היתה דים נחשב מלאכה אז הפסוק 'לעשות מלאכתו' לא נחשב ואם זה נחשב למלאכה אזי 'והמלאכה היתה דים' לא נחשב. ותולה הגמרא ספק זה בפלוגתא אם 'לעשות צרכיו נכנס' כלומר לחטוא ואז אין זה נחשב מלאכה רק 'והמלאכה היתה דים' זה הנחשב למנין המלאכות או דילמא 'ויבא הביתה לעשות מלאכתו' ממנינא הוא, כי הכונה למלאכה כפשוטו אזי 'והמלאכה היתה דים' אינו נחשב כעבודה ונשאר הגמ' ב'תיקו'.

והנה ידועים דברי הקדמונים שהחטא הגדול ביותר של האדם זה שמחשיב עצמו למושלם ואינו עובד עוד להשלים עצמו וכמו שאמרו 'במקום וכו' אין

צדיקים גמורים יכולים לעמוד' היינו די פערטיגע צדיקים [הצדיקים ה"מושלמים"]... ולזה צריך כל אחד בדרגא דיליה לפשפש ולעיין במעשיו תמיד באיזה צד הוא עדיין לא מושלם כדי שיתקן עצמו עוד, [כמובן שהצדיקים צריכים חיפוש מחיפוש ולתלות בעצמם בוקי סריקי ולא אנן יתמי דיתמי שאין צריכים לחפש כל כך ופשוט]. וזה הרמז בגמ' אם 'לעשות מלאכתו' היינו כפשוטו שעדיין לא השלים עצמו ועדיין צריך לעמול על עצמו אזי אין 'המלאכה היתה דים' נחשב אצלו אבל אם 'והמלאכה היתה דים' נחשב למשהו וישות אזי 'לעשות מלאכתו' הוא אכן לעשות צרכיו... ואכן נשאר הגמ' בתיקו כי זוהי עבודה תמידית כל ימי היות האדם. יוסף הצדיק גם הוא צדיק בתכלית השלימות ניסה בכל אופן שהוא אולי שמא פן ואולי יש לו עדיין מה לתקן וערך את חשבון נפשו מדי יום ביומו, נכנס לעשות מלאכתו לבדוק אם הוא ח"ו גמר את עבודתו או שיש לו מה לתקן על כן תרגם אונקלוס למבדק בכתבי חושבניא...

כג אין שר בית הסהר רואה את כל מאומה בידו ת"א לית רב בית אסירי חזי ית כל סורחן בידיה. ובדרך רחוקה היה אפשר לפרש כי הנה לאחר ישיבתו בבית הסהר יצא יוסף ועלה לגדולה וטעמא בעי שלא היה החשד שנחשד יוסף לו לרועץ [וחז"ל אמרו שהביאו את אותו הבגד]. ושמא זה בא אונקלוס לתרץ, כי הנה החוטא הגרוע אין מן הנמנע שלא ימלט מפיו איזה דיבור רע או מחשבתו הרעה נכרת מתוך מעשיו שאינם כראוי, כאן אצל יוסף הצדיק אין שר בית הסהר רואה שום דבר סורחן שיוכל לתלות בו חטא חמור כ"כ ביוסף הצדיק. וזה שאמר יוסף להלן כי גנב גנבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור, זה לך האות שהנני נקי ובר מכך שגם פה לא עשיתי מאומה כי הנך רואה שאני מתנהג ביושר ובצדקות בזריזות ובחריצות. בזה יתאמת אצלם שהוא נקי מאשת פוטיפר ואין חשד זה שום מניעה להעלותו לגדולה.

חסלת פרשת וישב